

Uitzaaiingen bij kanker

Inhoud

Voor wie is deze brochure?	3
Wat is kanker?	4
Het bloedvaten- en lymfestelsel	6
Hoe ontstaan uitzaaiingen?	8
Waar ontstaan uitzaaiingen?	11
Klachten	12
Behandeling	14
Overleving en gevolgen	16
Een moeilijke periode	18
Wilt u meer informatie?	20

Voor wie is deze brochure?

Deze brochure is bedoeld voor mensen die onderzocht of behandeld worden omdat zij (mogelijk) kanker met uitzaaiingen hebben.

U kunt deze brochure natuurlijk ook laten lezen aan mensen in uw omgeving.

Als u kanker heeft, hoort u waarschijnlijk ook het een en ander over uitzaaiingen (metastasen). Misschien tijdens het onderzoek dat moet vaststellen hoe ver uw ziekte is gevorderd. Of in het gesprek met uw arts over uw behandeling. Of als er na de behandeling klachten ontstaan die mogelijk met uitzaaiingen samenhangen.

Deze brochure geeft informatie over hoe uitzaaiingen ontstaan, wat de gevolgen kunnen zijn en op welke manier uitzaaiingen worden behandeld.

Misschien heeft u na het lezen van deze brochure nog vragen. Als dat vragen zijn over uw eigen diagnose of behandeling, stel die dan aan uw specialist of gespecialiseerd verpleegkundige.

Schrijf uw vragen vooraf op, zodat u niets vergeet. Op www.kanker.nl en in onze brochure **Kanker... in gesprek met je arts** staan vragen die u aan uw arts kunt stellen.

U heeft recht op goede en volledige informatie over uw ziekte en de behandeling. Zodat u zelf kunt meebeslissen. Deze rechten zijn wettelijk vastgelegd. Voor meer informatie, kijk achter in deze brochure bij de Nederlandse Patiënten Consumenten Federatie (NPCF).

Meer informatie over kanker kunt u vinden op www.kanker.nl. Deze site is een initiatief van KWF Kankerbestrijding, de patiëntenbeweging Levenmetkanker en het Integraal Kankercentrum Nederland.

© KWF Kankerbestrijding, 2014

Deze informatie is gebaseerd op door de IKNL gepubliceerde medische richtlijnen. De tekst is tot stand gekomen met medewerking van deskundigen uit diverse beroepsgroepen, waaronder huisartsen, specialisten, verpleegkundigen en andere paramedici en vertegenwoordigers van kankerpatiëntenorganisaties.

KWF Kankerbestrijding wil kanker zo snel mogelijk terugdringen en onder controle krijgen. We zijn er voor mensen die leven met kanker en de mensen die met hen samenleven. Ons doel is minder kanker, meer genezing en een betere kwaliteit van leven voor kankerpatiënten.

KWF Kanker Infolijn: 0800 - 022 66 22 (gratis)

Informatie en advies voor kankerpatiënten en hun naasten

www.kanker.nl

Informatieplatform en sociaal netwerk voor (ex)patiënten en naasten

KWF Publieksservice: 0900 - 202 00 41 (€ 0,01 p/m)

Voor algemene vragen over KWF en preventie van kanker

IBAN: NL23 RABO 0333 777 999, BIC: RABONL2U

www.kwf.nl

Wat is kanker?

Er zijn meer dan 100 verschillende soorten kanker. Elke soort kanker is een andere ziekte met een eigen behandeling. Eén eigenschap hebben ze wel allemaal: een ongecontroleerde deling van lichaamscellen.

Celdeling

Ons lichaam is opgebouwd uit miljarden bouwstenen: de cellen. Ons lichaam maakt steeds nieuwe cellen. Zo kan het lichaam groeien en beschadigde en oude cellen vervangen.

Nieuwe cellen ontstaan door celdeling. Uit 1 cel ontstaan 2 nieuwe cellen, uit deze 2 cellen ontstaan er 4, dan 8, enzovoort.

Normaal regelt het lichaam de celdeling goed. In elke cel zit informatie die bepaalt wanneer de cel moet gaan delen en daar weer mee moet stoppen. Deze informatie zit in de kern van elke lichaamscel. Het wordt doorgegeven van ouder op kind. Dit erfelijk materiaal heet DNA. DNA bevat verschillende stukjes informatie die genen worden genoemd.

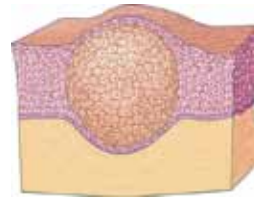
Ongecontroleerde celdeling

Elke dag zijn er miljoenen celdelingen in uw lichaam. Tijdens al die celdelingen kan er iets mis gaan. Door toeval, maar ook door schadelijke invloeden. Bijvoorbeeld door roken of te veel zonlicht. Meestal zorgen reparatiegenen voor herstel van de schade. Soms werkt dat beschermingssysteem niet. De genen die de deling van een cel regelen, maken dan fouten. Bij een aantal fouten in dezelfde cel, gaat die cel zich ongecontroleerd delen. Zo ontstaat een gezwel. Een ander woord voor gezwel is **tumor**.

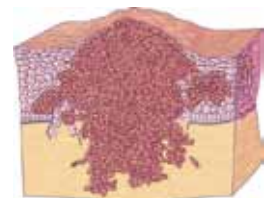
Goed- en kwaadaardig

Er zijn goedaardige en kwaadaardige tumoren. Alleen een kwaadaardige tumor is kanker.

- Goedaardige gezwellen groeien niet door andere weefsels heen. En ze verspreiden zich niet door het lichaam. Een voorbeeld van een goedaardig gezwel is een vleesboom in de baarmoeder of een wrat. Zo'n tumor kan tegen omliggende weefsels of organen drukken. Dit kan een reden zijn om de tumor te verwijderen.
- Bij kwaadaardige tumoren gaan de cellen zich heel anders gedragen. Dit komt omdat de genen die de cellen onder controle houden zijn beschadigd. Een kwaadaardige tumor kan in omliggende weefsels en organen groeien. En kan uitzaaien.

1.
Goedaardig gezwel
De gevormde cellen dringen omliggend weefsel niet binnen.

Kwaadaardig gezwel
De gevormde cellen dringen omliggend weefsel wel binnen.

Het bloedvaten- en lymfestelsel

Van een kwaadaardige tumor kunnen cellen losraken. Die kankercellen kunnen via het **bloedvatenstelsel** en/of het **lymfestelsel** ergens anders in het lichaam terecht komen. Ze kunnen daar uitgroeien tot nieuwe tumoren: uitzaaiingen.

Het bloedvatenstelsel

Het bloedvatenstelsel (**bloedsomloop**) is een gesloten systeem van bloedvaten waar het bloed door stroomt. Het hart zorgt dat het bloed wordt rondgepompt in het lichaam en alle lichaamscellen bereikt. De bloedsomloop zorgt voor de aanvoer van zuurstof en voedingsstoffen en voor de afvoer van afvalstoffen. Ook zorgt de bloedsomloop voor verspreiding van hormonen, afweerstoffen en warmte.

Uitzaaiingen via het bloed kunnen op grote afstand van de oorspronkelijke tumor ontstaan.

2. Bloedsomloop

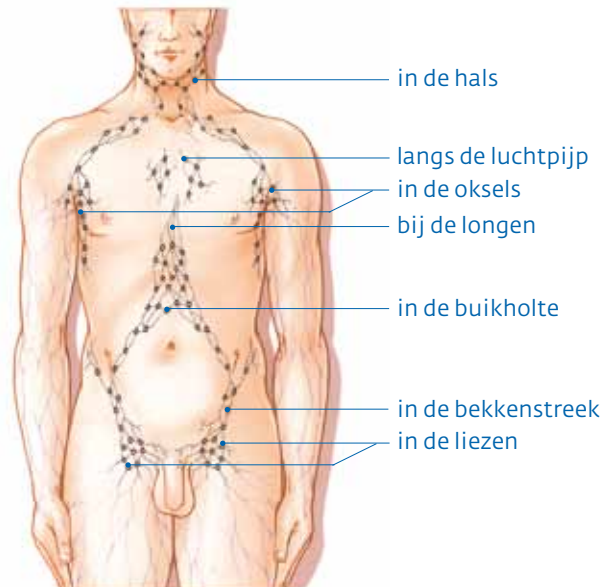
Het lymfestelsel

De **lymfevaten** vormen de kanalen van het lymfestelsel en zijn gevuld met een kleurloze vloeistof: lymfe. Lymfe neemt vocht en afvalstoffen uit het lichaam op. Via steeds grotere lymfevaten komt de lymfe uiteindelijk in de bloedbaan terecht. Voordat de lymfe in het bloed komt, passeert zij ten minste 1 lymfeklier.

Lymfeklieren zijn de zuiveringsstations van het lymfestelsel: daarin worden ziekteverwekkers (bacteriën en virussen) onschadelijk gemaakt. In het lichaam komen groepen lymfeklieren voor: de lymfeklierregio's (zie illustratie 3).

Lymfeklierweefsel komt - behalve in de lymfeklieren - ook voor in andere organen, zoals in de keelholte, de milt, de darmwand en het beenmerg.

Uitzaaiingen via de lymfe komen meestal het eerst terecht in de lymfeklieren in de buurt van de oorspronkelijke tumor.

3. Lymfeklierregio's

Hoe ontstaan uitzaaiingen?

Er zijn solide en niet-solide tumoren. Het type tumor bepaalt hoe de ziekte zich door het lichaam kan verspreiden.

Uitzaaiingen bij solide tumoren

Kanker die ontstaat in een orgaan heet solide kanker. Solide betekent: vast, hecht en stevig. Door de ongecontroleerde celdeling ontstaat er een tumor.

Bijvoorbeeld in een long of de darm.

Van een kwaadaardige tumor kunnen cellen losraken.

Die kankercellen kunnen via het bloed en/of de lymfe ergens anders in het lichaam terechtkomen.

Zij kunnen zich daar hechten en uitgroeien tot nieuwe tumoren. Dit zijn uitzaaiingen. Een ander woord voor uitzaaiingen is **metastasen**.

- Via de lymfe kunnen uitzaaiingen ontstaan in de regionale lymfeklier(en). Regionale lymfeklieren zijn lymfeklieren die zich in de buurt van de tumor bevinden.
- Vanuit de lymfe of het bloed kunnen uitzaaiingen op afstand ontstaan, zoals in de lever, de longen, de botten of de hersenen.

Verspreiding bij niet-solide kanker

Niet-solide kanker ontstaat in weefsels of cellen die op verschillende plaatsen in het lichaam zitten.

Niet-solide betekent: vloeibaar of los. Deze kankercellen zitten dus niet in een orgaan, maar in het bloed, het lymfestelsel of het vloeibare deel van het beenmerg. Leukemie is een voorbeeld van een niet-solide tumor.

Het bloedvaten- en lymfestelsel zijn transportsystemen in ons lichaam. Zo kan de ziekte zich snel naar andere plaatsen in het lichaam verspreiden.

Bij niet-solide kanker hebben we het niet over uitzaaiingen, maar over verspreiding.

De tekst in deze brochure gaat verder over uitzaaiingen bij solide tumoren.

Beschadigingen in het DNA

De kennis over het moment waarop kankercellen zich van een tumor losmaken en uitzaaien, is beperkt.

Wel is bekend dat dit proces te maken heeft met beschadigingen in het DNA van de kanker cel. DNA is ons erfelijk materiaal.

Het proces van hechten en loslaten van cellen wordt door honderden genen gestuurd. Als in het DNA van de kankercellen verschillende beschadigingen zitten, kunnen de kankercellen loslaten van de tumor.

Wetenschappers onderzoeken waarom de ene tumor eerder uitzaait dan de andere tumor. Bij sommige soorten kanker kunnen artsen door DNA-onderzoek voorspellen hoe groot de kans op uitzaaiingen is. De behandeling wordt hier op afgestemd.

Verplaatsing

De kans dat een losgelaten kanker cel het begin is van een uitzaaiing op een andere plek in het lichaam is vrij klein. Meer dan 99% van de kankercellen gaat dood tijdens hun transport door het bloed of de lymfe. Dat komt omdat kankercellen niet zomaar overal kunnen leven en groeien. Om dat wel te kunnen, moet de kanker cel allerlei veranderingen doormaken.

Hechten en delen

Afhankelijk van de route - via bloed of lymfe - en de eigenschappen van de tumor, kan een losgelaten kanker cel een lymfeklier of een orgaan binnendringen. Zo'n kanker cel kan zich vervolgens aan andere cellen hechten, zich op die plek nestelen en weer gaan delen. Sommige kankercellen zijn goed in staat om op zo'n nieuwe plaats opnieuw uit te groeien, andere minder. Sommige kankercellen zijn dus kwaadaardiger dan andere.

Een kankercel kan op verschillende manieren in het bloed terechtkomen. De tumor kan in een bloedvat groeien of een losgelaten kankercel kan door de wand van een bloedvat het bloed binnendringen.

Bij uitzaaiingen op afstand gaat het zelden om 1 uitzaaiing. Meestal is er sprake van meerdere uitzaaiingen in 1 of meer organen of weefsels. Wordt er wel slechts 1 uitzaaiing gevonden, dan is de kans groot dat er toch meer uitzaaiingen zijn. Die zijn dan op dat moment nog te klein om aan te kunnen tonen.

Waar ontstaan uitzaaiingen?

De plaats waar uitgezaaide kankercellen terechtkomen, is niet precies te voorspellen. Wel is bekend naar welke plaatsen bepaalde tumoren meestal uitzaaien.

Voorkeurslocaties

De voorkeurslocaties van bepaalde tumoren hebben te maken met lymfe- en bloedstromen tussen bepaalde delen van het lichaam. Daarnaast kunnen bepaalde kankercellen in het ene orgaan makkelijker hechten aan andere cellen dan in het andere orgaan.

Bijvoorbeeld: dikkedarmkanker heeft de neiging om uit te zaaien naar de lever. Dat komt omdat het bloed vanuit de darmen als eerste naar de lever gaat.

Hieronder staan enkele voorkeurslocaties per soort kanker. Dit wil niet zeggen dat er geen uitzonderingen mogelijk zijn.

Voorkeurslocaties bij uitzaaiingen via het bloed:

- borstkanker: botten, lever, longen, huid, hersenen
- dikkedarmkanker: lever, buikvlies, longen
- longkanker: botten, bijniere, lever, hersenen, longen
- prostaatkanker: botten, longen
- melanoom: longen, lever, huid, hersenen

Voorkeurslocaties bij uitzaaiingen via de lymfe:

- borstkanker: lymfeklieren in de oksel, achter het borstbeen of achter het sleutelbeen
- dikkedarmkanker: lymfeklieren in de buikholte
- longkanker: lymfeklieren rondom de longen, in de borstholte of laag in de hals
- prostaatkanker: lymfeklieren in de buikholte
- melanoom: afhankelijk van de locatie van het melanoom: lymfeklieren in de oksel, hals of lies

Klachten

Uitzaaiingen kunnen klachten veroorzaken. Klachten zijn afhankelijk van de plaats van de uitzaaiing(en) en de uitbreidbaarheid ervan.

Uitzaaiingen geven in het begin meestal geen of weinig klachten. Wanneer uitzaaiingen groeien, drukken zij vaak op het omringende weefsel of groeien er in. Dit kan wel klachten geven.

Voorbeelden van klachten

- Uitzaaiingen in de botten kunnen pijn of botbreuken veroorzaken.
- Uitgebreide uitzaaiingen in de lever kunnen een groter wordende lever, misselijkheid, gebrek aan eetlust, een gele huid en jeuk veroorzaken.
- Uitzaaiingen in de longen kunnen de luchtwegen blokkeren, waardoor benauwdheid of een longontsteking kan ontstaan.
- Door uitzaaiingen die vanuit de buikholte in de blaas groeien, kan er bloed in de urine zitten.
- Door uitzaaiingen in de buik kan op den duur de doorgang van de darmen geblokkeerd worden.
- Uitgebreide uitgezaaide kanker kan ook vermoeidheid veroorzaken.

Meestal is niet te voorspellen of u klachten krijgt.

Diagnose uitzaaiingen

De diagnose uitzaaiingen is vaak (opnieuw) een enorme schok. Veel mensen weten dat juist uitzaaiingen kanker tot een levensbedreigende ziekte maken.

Ook na een succesvolle behandeling kunnen later toch uitzaaiingen aan het licht komen. Deze uitzaaiingen hebben er dan al die tijd gezeten, maar waren eerder niet te zien omdat ze nog te klein waren. De naam voor deze uitzaaiingen is micrometastasen.

Zo kunnen uitzaaiingen ontdekt worden:

- Bij een vervolgonderzoek na de diagnose kanker.
- Door klachten of controle-onderzoek na de behandeling.
- Artsen vinden uitzaaiingen, maar de oorspronkelijke tumor is (nog) niet bekend.

Tweede soort kanker?

Nogal wat mensen die horen dat zij uitzaaiingen hebben, denken dat ze een tweede soort kanker hebben. Bijvoorbeeld: bij een patiënt met prostaatkanker worden ook kankercellen in de botten gevonden. Die mededeling betekent vrijwel nooit dat hij ook botkanker heeft. Het betekent dat hij uitzaaiingen van prostaatkanker in de botten heeft.

Het verschil tussen botkanker en een uitzaaiing van prostaatkanker in de botten is de soort cellen waaruit de tumor in de botten bestaat. Bij botkanker zijn botcellen ongecontroleerd gaan delen. Een uitzaaiing van prostaatkanker in de botten bestaat uit prostaatkankercellen.

Andere voorbeelden zijn uitzaaiingen van dikkedarmkanker in de lever of uitzaaiingen van longkanker in de hersenen.

Bij uitzaaiingen is het dus altijd belangrijk om te weten van welk soort kanker ze afkomstig zijn.

De behandeling wordt namelijk afgestemd op die soort kankercellen.

Bijvoorbeeld: de soort chemotherapie die wordt toegepast bij dikkedarmkanker, kan ook uitzaaiingen van dikkedarmkanker in de lever behandelen.

Behandeling

Of uitzaaiingen behandeld kunnen worden, is afhankelijk van:

- De oorspronkelijke soort kanker
- De uitgebreidheid en de plaats van de uitzaaiingen
- Uw conditie

De specialist zal met u overleggen of een behandeling zinvol en gewenst is. In de meeste situaties is de behandeling van uitzaaiingen gericht op het terugdringen van de ziekte en/of het verminderen van klachten.

Voor veel mensen geldt dat zij in die situatie de kwaliteit van hun leven het belangrijkste vinden. Laat u daarom goed informeren over de voor- en nadelen van een behandeling. U kunt bijvoorbeeld vragen naar het te verwachten resultaat, bijwerkingen en mogelijke gevolgen van de behandeling. En wat gebeurt er als u niets doet?

Het is ook belangrijk om te weten wat u zelf moet doen voor de behandeling. Bijvoorbeeld of u vaak naar het ziekenhuis moet. Daarna kunt u voor uzelf de beste keuze maken.

U kunt de volgende behandelingen krijgen:

- chemotherapie
- hormonale therapie
- bestraling
- immunotherapie
- doelgerichte therapie
- operatie

Meestal wordt bij uitzaaiingen het hele lichaam behandeld. Want uitzaaiingen komen vaak op meerdere plaatsen tegelijkertijd voor. Vandaar dat de behandeling met medicijnen het meest toegepast wordt.

Afhankelijk van de soort tumor zijn combinaties van verschillende behandelmethoden mogelijk. Bijvoorbeeld opereren en bestralen van uitzaaiingen in de hersenen.

Uitstel van behandeling

Het kan zijn dat u op het moment van de diagnose geen of nauwelijks klachten heeft. Dat is mogelijk een reden voor uw specialist om niet met een behandeling te starten. Als u na een tijd toch klachten krijgt, kunt u vaak alsnog met een behandeling beginnen om de klachten te bestrijden.

Overleving en gevolgen

Patiënten met uitzaaiingen hebben meestal een kortere levensverwachting dan patiënten bij wie (nog) geen uitzaaiingen zijn gevonden. In veel gevallen is de boodschap bij uitgezaaide kanker dat genezing niet meer mogelijk is. Zeker bij uitzaaiingen op afstand. Maar er zijn uitzonderingen. Uitzaaiingen van zaadbalkanker kunnen succesvol met chemotherapie behandeld worden. Uitzaaiingen van darmkanker in de lever of longen kunnen soms operatief verwijderd worden. Daardoor is er nog kans op genezing. Als de uitzaaiingen alleen in de regionale lymfeklieren zitten, is bij de meeste soorten kanker vaak nog wel genezing mogelijk. De kans daarop is wel kleiner dan wanneer er geen uitzaaiingen waren gevonden. Vraag uw arts of hij u hierover informatie kan geven.

Met uw specialist kunt u het verwachte verloop van uw ziekte, de mogelijke behandelingen en uw vooruitzichten bespreken. Het is voor uw arts vaak moeilijk om uitspraken te doen over de te verwachten levensduur. Dit kan van persoon tot persoon verschillen. U kunt wel vragen of u in weken, maanden of jaren moet denken.

Uw specialist zal uw huisarts op de hoogte stellen. Vragen over de behandeling, de begeleiding en de gevolgen van uw ziekte, kunt u dus ook aan uw huisarts stellen.

Gevolgen

Kanker heeft vaak gevolgen. Soms hebben die met de ziekte te maken. Soms met de behandeling.

Pijn – Kanker veroorzaakt niet altijd pijn. In het begin van de ziekte hebben veel mensen geen pijn. Breidt de ziekte zich uit of zijn er uitzaaiingen, dan kunt u wel pijn hebben.

Meer informatie over pijn, de verschillende soorten behandelingen, wat u zelf kunt doen en misverstanden rondom pijnbestrijding, vindt u op www.kanker.nl en in onze brochure **Pijn bij kanker**.

Voeding bij kanker – U kunt door kanker en/of uw behandeling problemen krijgen met eten. Meer informatie vindt u op www.kanker.nl en in onze brochure **Voeding bij kanker**.

Veranderende seksualiteit – Kanker en de behandeling ervan kunnen leiden tot een andere beleving van seksualiteit. Meer informatie vindt u op www.kanker.nl en in onze brochure **Kanker en seksualiteit**.

Vermoeidheid – Kanker of uw behandeling kan ervoor zorgen dat u heel erg moe bent. Steeds meer mensen geven aan hiervan last te hebben. Sommige mensen krijgen hier een tijd na de behandeling last van. Meer informatie vindt u op www.kanker.nl en in onze brochure **Vermoeidheid na kanker**.

Een moeilijke periode

Leven met kanker is niet vanzelfsprekend. Dat geldt voor de periode dat er onderzoeken plaatsvinden, het moment dat u te horen krijgt dat u kanker heeft en de periode dat u wordt behandeld.

Na de behandeling is het meestal niet eenvoudig de draad weer op te pakken. Ook uw partner, kinderen, familieleden en vrienden krijgen veel te verwerken. Vaak voelen zij zich machteloos en wanhopig, en zijn bang u te verliezen.

Er bestaat geen pasklaar antwoord op de vraag hoe u het beste met kanker kunt leven. Iedereen is anders en elke situatie is anders. Iedereen verwerkt het hebben van kanker op zijn eigen manier en in zijn eigen tempo. Uw stemmingen kunnen heel wisselend zijn. Het ene moment bent u misschien erg verdrietig, het volgende moment vol hoop.

Misschien raakt u door de ziekte en alles wat daarmee samenhangt uit uw evenwicht. U heeft het gevoel dat alles u overkomt en dat u zelf nergens meer invloed op heeft.

De onzekerheden die kanker met zich meebrengt, zijn niet te voorkomen. Er spelen vragen als: slaat de behandeling aan, van welke bijwerkingen zal ik last krijgen en hoe moet het straks verder.

U kunt wel meer grip op uw situatie proberen te krijgen door goede informatie te zoeken, een dagboek bij te houden of er met anderen over te praten. Bijvoorbeeld met mensen uit uw omgeving, uw (huis) arts of (wijk)verpleegkundige.

Er zijn ook mensen die alles liever over zich heen laten komen en hun problemen en gevoelens voor zich houden. Bijvoorbeeld omdat zij een ander er niet mee willen belasten of gewend zijn alles eerst zelf uit te zoeken.

Extra ondersteuning

Sommige mensen zouden graag extra ondersteuning willen hebben van een deskundige om stil te staan bij wat hen allemaal is overkomen.

Zowel in als buiten het ziekenhuis kunnen verschillende zorgverleners u extra begeleiding bieden. Er zijn speciale organisaties voor emotionele ondersteuning. Kijk hiervoor achter in deze brochure bij IPSO.

Contact met lotgenoten

Het uitwisselen van ervaringen en het delen van gevoelens met iemand in een vergelijkbare situatie kunnen helpen de moeilijke periode door te komen. Lotgenoten hebben vaak aan een half woord genoeg om elkaar te begrijpen. Daarnaast kan het krijgen van praktische informatie belangrijke steun geven. Contact met lotgenoten kan tot stand komen via een patiëntenorganisatie. Zie het hoofdstuk 'Wilt u meer informatie?'

Thuiszorg

Het is verstandig om tijdig met uw huisarts of wijkverpleegkundige te overleggen welke hulp en ondersteuning nodig en mogelijk is. Zie het hoofdstuk 'Wilt u meer informatie?'

Meer informatie

Op www.kanker.nl en in onze brochure **Verder leven met kanker** kunt u meer lezen over de emotionele en sociale kanten van kanker.

Wilt u meer informatie?

Heeft u vragen naar aanleiding van deze brochure, blijf daar dan niet mee lopen. Vragen over uw persoonlijke situatie kunt u het beste bespreken met uw specialist of huisarts. Vragen over medicijnen kunt u ook stellen bij uw apotheek.

KWF Kankerbestrijding

Patiënten en hun naasten met vragen over de behandeling, maar ook met zorgen of twijfels, kunnen op verschillende manieren met onze voorlichters in contact komen:

- U kunt bellen met onze **gratis KWF Kanker Infolijn: 0800 - 022 66 22** (kijk op www.kwf.nl voor de openingstijden).
- U kunt via een formulier een vraag stellen aan onze voorlichters. Ga daarvoor naar www.kwf.nl/vraag. Uw vraag wordt per e-mail of telefonisch beantwoord.
- U kunt onze voorlichters ook spreken op ons **kantoor**: Delflandlaan 17 in Amsterdam (ma - vrij: 9.00 – 17.00 uur). U kunt daarvoor het beste van tevoren even een afspraak maken.

www.kanker.nl

Kanker.nl is een initiatief van KWF Kankerbestrijding, de patiëntenbeweging Levenmetkanker en het Integraal Kankercentrum Nederland.

Kanker.nl is een online platform met uitgebreide informatie over:

- soorten kanker
- behandelingen van kanker
- leven met kanker

U vindt er ook ervaringen van andere kankerpatiënten en naasten.

Brochures

Over veel onderwerpen hebben we ook brochures beschikbaar. Onze brochures zijn gratis te bestellen via www.kwf.nl/bestellen.

Andere organisaties en websites

Levenmetkanker (voorheen NFK)

In de patiëntenbeweging Levenmetkanker werken kankerpatiëntenorganisaties samen. Zij komen op voor de belangen van (ex)kankerpatiënten en hun naasten.

Levenmetkanker werkt samen met en ontvangt subsidie van KWF Kankerbestrijding.

T (030) 291 60 90

www.levenmetkanker-beweging.nl

Levenmetkanker zet zich in voor mensen die kanker hebben (gehad) en als gevolg van de ziekte en/of de behandeling last hebben van ernstige **vermoeidheidsproblemen**. Kijk voor meer informatie op: www.levenmetkanker-beweging.nl en typ rechtsboven 'Vermoeidheid' in.

Levenmetkanker heeft een platform voor werkgevers, werknemers en mantelzorgers over **kanker en werk**. De werkgever vindt er bijvoorbeeld tips, suggesties en praktische informatie om een medewerker met kanker beter te kunnen begeleiden. Ook is het mogelijk om gratis folders te downloaden of te bestellen. Voor meer informatie: www.kankerenwerk.nl.

IKNL

Het Integraal Kankercentrum Nederland (IKNL) zet zich in voor het optimaliseren van de zorg voor mensen met kanker. Deze landelijke organisatie is gericht op het verbeteren van bestaande behandelingen, onderzoek naar nieuwe behandelmethoden en medische en psycho-sociale zorg. Voor meer informatie: www.iknl.nl.

IPSO

Inloophuizen en psycho-oncologische centra begeleiden en ondersteunen patiënten en hun naasten bij de verwerking van kanker. Voor adressen zie www.ipso.nl.

Look Good...Feel Better

Look Good...Feel Better geeft praktische informatie en advies over uiterlijke verzorging bij kanker. Voor meer informatie: www.lookgoodfeelbetter.nl.

Vakantie en recreatie (NBAV)

De Nederlandse Branchevereniging Aangepaste Vakanties (NBAV) biedt aangepaste vakanties en accommodaties voor onder andere kankerpatiënten en hun naasten. Jaarlijks geeft zij de Blauwe Gids uit, met een overzicht van de mogelijkheden. Deze gids is te bestellen via www.deblauwegids.nl.

Nederlandse Patiënten Consumenten Federatie (NPCF)

De NPCF is een samenwerkingsverband van (koepels van) patiënten- en consumentenorganisaties. De NPCF zet zich in voor betere, veilige en betaalbare zorg. Voor brochures en meer informatie over patiëntenrecht, klachtenprocedures e.d. kunt u terecht op www.npcf.nl. Klik op 'NPCF over' en kies voor 'Patiëntenrechten'.

Revalidatie

Tijdens en na de behandeling kunnen kankerpatiënten last krijgen van allerlei klachten. Revalidatie kan helpen dergelijke klachten te verminderen en het dagelijks functioneren te verbeteren. Vraag uw arts om een verwijzing. Voor meer informatie: www.herstellenbalans.nl.

De Lastmeter

De Lastmeter (© IKNL) is een vragenlijst die u van tijd tot tijd kunt invullen om uzelf en uw arts en verpleegkundige inzicht te geven in hoe u zich voelt. Als een soort thermometer geeft de Lastmeter aan welke problemen of zorgen u ervaart en of u behoefte heeft aan extra ondersteuning. Bekijk de Lastmeter op www.lastmeter.nl.

Thuiszorg

Het is verstandig om tijdig met uw huisarts of wijkverpleegkundige te overleggen welke hulp en ondersteuning u nodig heeft. Heeft u thuis verzorging nodig? Iedere Nederlander is hiervoor verzekerd via de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ). Heeft u hulpmiddelen of hulp in het huishouden nodig? Dat valt onder de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo). Kijk voor meer informatie op www.rijksoverheid.nl. Klik op 'Onderwerpen' en typ 'AWBZ' of 'Wmo' in.

KWF Kanker Infolijn

0800 - 022 66 22 (gratis)

Informatie en advies voor kankerpatiënten
en hun naasten

www.kanker.nl

Informatieplatform en sociaal netwerk voor
(ex)patiënten en naasten

Bestellen KWF-brochures

www.kwf.nl/bestellen

Bestelcode G51

KWF Kankerbestrijding

Delflandlaan 17
1062 EA Amsterdam
Postbus 75508
1070 AM Amsterdam

iedereen verdient een morgen

